

„HISZEK AZ EMBERBEN, AKI PARASZT”

A népi gondolat a 20. században. Szerkesztette: NOVÁK Attila – PAP Milán.
Századvég, Budapest, 2022. 220 oldal, 3490 Ft

Erdei Ferenc címnek választott szavai jól tükrözik a két háború közötti népi mozgalom lényegét. Mert a népi gondolat leglényegesebb vonása éppen az, hogy a parasztot emancipálni kell, nem egyszerűen a saját érdekében, hanem mert belőle újítható meg a nemzet. Amire a később kommunista társutas Erdi rátapintott: a parasztságból való megújítás nem jelenti a paraszti létforma konzerválását, sőt ellentétes azzal. Maga módján az eszmei túloldalról Németh László ugyanazt fogalmazta meg: forrás a parasztság, de a torlalat, ahova tart, az értelmiség. Erdi és Németh jövőképe – létező szocializmus vagy minőségszocializmus – között nagyobb különbség aligha képzelhető el, de mindketten távol álltak a parasztromantikától. Ahogyan a polgári demokráciát képviselő Kovács Imre is, Bibó Istvánról nem is szólva.

De ha a parasztság fölemelése nem jelenti szükségszerűen a paraszti életforma megőrzését, és a mobilizáció megnyíló csatornái, a közélet és gazdaság demokratizálódása, a kispolgárrá, munkássá, értelmiségivé válás föllazítja a parasztságot, akkor mi lehet a szerepe a népi mozgalomnak, amely a népi gondolat, azaz a népből való megújítás leghívebb támogatója?

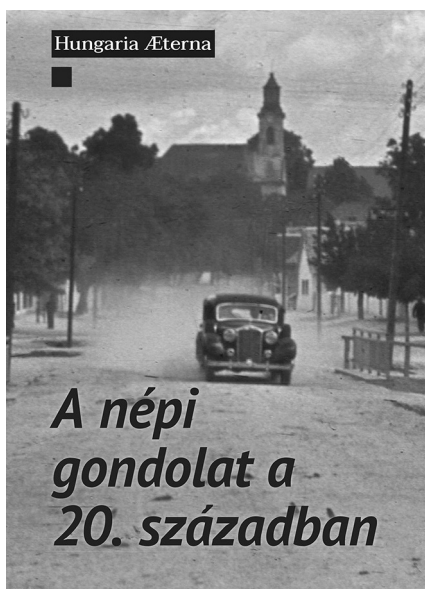
Bibó István az 1970-es évek végén földrajzilag és politikailag kinyitotta a perspektívát a gyakran leegyszerűsítően magyar-nak / közép-európainak / kelet-európainak tartott népi mozgalom előtt, amikor receptként ajánlotta a harmadik világ (a fogalom akkor élte fénykorát!) számára: „itt nemcsak a szegényparasztság kérdéséről van szó, hanem a világ összes aktuális kérdésének egy bizonyosfajta felfogásáról, mely a világot ma uraló ellentéteknek a természetlenségén túlmutat”. A népi mozgalom túlzás nélkül a magyar eszmetörténet leginkább kutatott eszmei csoportjának tekinthető. Nehéz elhinni, hogy Gombos Gyula, Borbándi Gyula, Hartyányi István, Görömbei András s a fiatal nemzedékből Papp

István, Bartha Ákos, Péterfi Gábor eddigi kutatásaihoz lehet még hozzátenni. A 2021. december 8-i konferencia, amelyet a Nemzeti Közszerzők Társasága és a Molnár Tamás Kutatóintézet rendezett, azt bizonyította, hogy lehet még újdonságokat hozzátenni az eddigi kutatás eredményeihez. A konferencia előadásaiból kötet jelent meg a Századvég Kiadó gondozásában, amely tíz tanulmányt tartalmaz. Az írások széles spektrumot fednek le, mind az eszmei, mind a földrajzi kapcsolódásokat tekintve – a szélsőjobbtól (Rongyos Gárda) az urbánus baloldali Gelléri Andor Endrén át az idővel kommunista irányba forduló Balogh Edgárig és Erdélytől Csehszlovákián át az Egyesült Államokig terjed a tanulmányok témaköre.

Örömteli, hogy a kötet leginkább olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyek még nem számitanak lerágott csontnak: Szabó Dezső inspiráló hatásával és a nép ábrázolásának különbségeivel, a cionizmus és a népiség eszmei rokonságával, a népiek viszonyával a Kádár-kori szövetkeztetés folyamatához, a csehszlovákiai Sarló mozgalomnak a népiségre gyakorolt hatásával. Ugyancsak örömtelnek találhatjuk, hogy a kötet szakít azzal a búsongó attitűddel, amely gyakran a népi mozgalmat körülveszi (egyébként nem történészi, hanem inkább politikusi milióból),

és mind a tanulmányok szemlélete, mind a kötet szép borítója a modernitás és hagyomány észszerű együttélését, szimbiózist sugallja. A borítón egy faluba vagy kisváros külterületére behajtó autót láthatunk. A kép szépen tükrözi a modernitás és a tradicionális társadalom kettősségét. Az elit és nép, város és falu kapcsolatát ennél jobban nem is lehetne ábrázolni!

Papp István, a népi mozgalom kutatója, aki tíz éve könyvet is szentelt a népi mozgalomnak (*A magyar népi mozgalom története, 1920–1990*), és földolgozta a népföldes mozgalom történetét, nyitó tanulmányában

Szabó Dezső hatásából vezeti le a mozgalom indulását. Mint hangsúlyozza, a nép megismerésének szándéka nem a semmiből bukkant föl. Papp István három szerző (Gárdonyi Géza, Jókai Mór, Tömörkény István) egy-egy szépirodalmi írásának jellemző részletével, karaktereivel illusztrálta, hogyan formálódott az irodalmi közbeszéd a 19. században. Jókai írásművészetében a paraszti karakterek mellékszereplők (kivétel a *Sárga rózsza* című kisregény), és a Papp által idézett részlet a *Szerelem bolondjaiból* kifejezetten úgy ábrázolta a parasztokat, pontosabban az uradalmi cselédséget, mint egy civilizáción túli világ alakjait. A népnemzeti iskolához tartozó Gárdonyi Géza elégikus hangú falu- és parasztábrázolása ellenkező végletbe esik, mértéken felül dicséri a parasztot. Ennek az idealizálásnak is megvolt persze az értelme, a maga logikája: hiszen amit idealizálunk, az már nem ellenséges, nem félelmetes. Végül Tömörkény továbblépett, s *Kubikusút* című novellája már valóságismereten alapul, de nem tagadja meg az empátiát szereplőitől. Szabó Dezső még továbbment, hiszen *Az elsodort falu* (1919) című regényében már a magyar társadalom teljes, parasztságon alapuló megújítását célozza. Mint Papp kifejti, Szabó regényének népszerűsége éppen eklektikuságában, barokkos körmondatokba fulladt gondolati párhuzamaiban rejlik. Szabó regényében bárki megtalálhatta a maga igazságát, ezért hatott fajvédőkre és baloldaliakra egyaránt.

A népi mozgalom több kutatója törekedett arra, hogy elhelyezze ezt a sokszínű hálózatot a nagyvilág eszmei csoportjai között. Papp, Borbándi, Gyurácz Ferenc és e sorok szerzője az észak-amerikai farmerpopulizmust tekintette annak a referenciának, amelylyel a népi mozgalom összevethető lenne. De akadnak más analógiák is. A maga korában nem az elfogulatlan kutató, hanem a vitapartner pozíciójából Ignóus Pál a népieket a magyar *völkisch* mozgalom rokonának tekintette, mások a narodnyikokkal hozták összefüggésbe a népiek mozgalmát. Ahány példa, annyi kivétel. Kovács Gábor tanulmánya bizonyítja, hogy a népi mozgalom értelmezhető a populizmus keretében (természetesen abban az esetben, ha nem keverjük össze a populizmus korabeli értelmezését – baloldali indíttatású, plebejus, kisember-támogató mozgalom – a mai parttalan, elfogult értelmezéssel). Olyan jellegzetességek rokonítják a népi mozgalmat a populizmussal, mint egy határozott népi karakter keresése/feltételezése vagy éppen a „lent” és „fent”, azaz a vertikális ellentét elsőbbsége, szemben a hagyományos, két- vagy háromosztatú (bal–jobb, konzervatív–liberális–szocialista) fölosztással. Kovács magától értetődően kritikával kezeli a *völkisch* elnevezést (amelyet kivétel nélkül a népi mozgalom mindenkori ellenfelei, vitapartneri használtak bélyegként), ám ajánl egy másik német mozgalmat referenciaként: az ún. ifjúsági mozgalmat (*Jugendbewegung*), amely a 19. század végi Németországban divatos volt. Ami közös, az a kultúrkritikai attitűd. Az ifjúsági mozgalom fontosnak tartotta a német falu és hagyományai megismerését, a hagyományápolást, hagyományőrzést; a népi mozgalom célja is az volt, hogy megismerje a vidéket, a falut, ám

a hagyományok őrzése már nem tartozott feltétlenül céljai közé. Sőt, mint Erdei mutatja, a parasztkultuszszal élesen szembefordultak, illetve nem is ebben látták a népiség lényegét.

Üdítő, hogy a konferenciakötet szerkesztői nem feledkeztek meg a városi lakosságról. Gyakran elfeledkezünk arról, hogy a városi lakosság is a nép. Vári György irodalomtörténész kifejti tanulmányában, hogy Gelléri Andor számára Óbuda jelentette azt a tájat, amely Tömörkény számára a Dél-Alföld, Tamás Áronnak a Székelyföld, Móra Ferencnek Szeged környéke volt. Vári tanulmánya arra szolgáltat példát, hogy nem kell ahhoz mindenképpen falusi, uradalmi, paraszti téma, hogy valaki szembesüljön a nép életével. Bartha Ákos ehhez képest egy politikaérzékenyebb témát választott, a *Sorakozó!* című fajvédő hetilapban publikáló népi írók *odi et amo* jellegű viszonyának bemutatását a szélsőjobbhoz. Annál meglepőbb, hogy – mutatva a népi mozgalom szabad vegyértékét – az a Szabó Pál is publikált a lapban, akit általában a népi mozgalom baloldalához szokás sorolni. Ez jelzi azt, hogy a bal–jobb ellentétpárnak kevés értelme van a népi mozgalom tekintetében. Hunyadkürti Soma tanulmánya Németh László értelmiségi szerepfelfogását járja körül, beleértve az író történelemszemléletét is. Pap Milán tanulmánya már átvezet a szocializmus korába: arról szól, miként fogadták el lassan a népi írók a szövetkezetesítést, s ugyanakkor hogyan utaltak a társadalmi problémákra.

Négy tanulmány elemzi a népi mozgalom rokon mozgalmait. Ebből kettő a határon túli magyarság népiekhez való kötődését elemzi (Bajcsi Ildikó, Csapody Tamás), ami azért örömteli, mert gyakran elfeledkezünk a határon túli hatásokról. Holott a román Dimitrie Gusti professzor vagy a szlovenszkoí magyar diákok prágai Szent György Köre előbb kezdték el a szociográfiai vizsgáldást, jóval modernebb eszközökkel, mint ahogyan Magyarországon (ráadásul hazánkban ekkor a szociológia afféle tiltott tudományágnak számított, és a szociológusok a közgazdaságtan, jog, történettudomány vagy földrajztudomány alá menekültek). Novák Attila a cionizmus és a népiség rokon vonásait vizsgálja. A hasonlóságok egyértelműek (társadalmi átrétegződés, szövetkezeti mozgalom, termelőeszközök tulajdonának korlátozása, egy új népkarakter formálása), bár a cionizmus Ber Borochovet vezette, az ún. munkáscionizmus részben visszaparasztosítani kívánta az alijázó zsidóságot, míg a népiek nagy része nem parasztdemokráciában gondolkodott. Novák nem kerüli meg a népiek antiszemitizmusát, de a két irányzat viszonyát nem is egyszerűsíti le pusztán erre az agyonragott kérdéskörre. Sőt, utal arra, hogy a népiek sokszor megértőbbek voltak a cionizmus iránt, és a cionisták a népiek iránt, mint külön-külön a neológ zsidóság irányában. E sorok szerzője az amerikai farmerpopulizmust mutatta be.

Összességében **olyan kötet született, amelynek tanulmányai újszerűen mutatják be a népiséget, és kivétel nélkül mindegyik írás kiterjesztően használja a „nép” és „népiség” fogalmát.** Ebben az értelemben a népiség nem halt ki, sőt a globalizáció is életben tartja.